

Schildtit, von Wrightit, Lehtipuut ja monet muut ovat tehneet tavallisen rahvaan matkailusta epäilyttävän ilmiön. Turisteista on tullut heidän silmissään nykyajan heinäsirkkaparvi, joka tuhoaa niin matkailun oikeat motiivit kuin kohteensakin. Itse he haluavat erottautua tästä parvesta – joko negatiivisesti moittimalla ”turismia” tai positiivisesti kuvaamalla ”matkailua”.

Matkasta kertominen on aina itsestä kertomista. Kirjan julkistaminen on minän näytteille panoa. Muiden matkustamisesta kertominen ei kuitenkaan ole muista kertomista, vaan heidän ”väärrien” tapojensa moittimista, vaikkakin joskus hyvin sivistyneellä tavalla. Tässä mielessä matkustaminenkin on bourdieulaisittain kenttä, jolla on omat piispansa, pappinsa ja ennen kaikkea liturgiansa, jonka avulla vääräuskoiset turistipakanat luokitellaan ja leimataan.

Daphnellaan purjehtinut Göran Schildt, jonka matkakirjoja on käännetty monille kielille, on pohtinut kokemisen ja kirjoittamisen suhdetta. Hän sanoo huomanneensa, että Daphnen matkat, jotka hän on kuvannut kirjoissaan, ovat hänen mielestään todempia ja havainnollisempia kuin ne, jotka on merkitty vain lokikirjoihin: ”Muotoilemalla, kuvaamalla ja analysoimalla matkan tapahtumia sain niistä otteen. Kirjallisuudeksi muuttuneina ne tulivat kunnolla omikseni.” Kokeminen on aina kaoottista

ja jäsenyyty kirjoittajallekin vasta paperille pantaessa.

Kauniissa romaanissaan Syskesä Johan Bargum panee päähenkilön kirjaamaan ja pohtimaan mennyttä elämäänsä tähän tapaan:

”Tietääkö koskaan mitä todella tapahtuu? On kuin juoksisi neljää sataa metriä: muuttaman lyhyen hetken on tapahtumien keskipisteessä, tuuli humisee korvissa, keuhkot ovat pakahtua, kilpailijat puuskuttavat vieressä, ei ole muuta kuin maalinauha jossain edessä.

”Mutta näinkö todella tapahtuu?

”Perästäpäin muistelee juoksua, ja muisti alkaa heti lajitella faktoja: editoida, ryhmitellä, jakaa palstoihin. Ei olisi pitänyt pidätellä ensimmäisessä kaarteessa. Takasuoralla olisi pitänyt lyhentää askelta. Maalisuoran kompurointi ratkaisi kaiken.

”Perästäpäin kaikki alkaa heti näyttää toisenlaiselta.

”– – Onko kaikki se mitä tekee jälkikäteen, istuu valmentajan kanssa analysoimassa juoksua tai vanhalla kuistilla kirjoittamassa, jonkinlaista itsepuolustusta, johon tarttuu selvittääkseen hengissä? Onko myöhempi järkeily ja ruotiminen jotain, mitä tarvitsee, vaikka tietää, että tuloksena on ehkä vain valhetta tai sepitettä? Miksi siinä tapauksessa?”

Tätä voidaan kysyä matkakirjallisuudenkin motiivien suhteen. Ehkä vastaus ainakin suuntaa antavasti löytyy sieltä

jostain, mistä muistelmakirjallisuudessaakin. Jukka Kemppinen on jossain yhteydessä todennut, että omaelämäkerran pysyvä alaotsikko olisi apologia pro vita sua eli selittäen elämänsä parhain päin.

Todellisuuden ja kuvauksen suhteesta tulevat mieleen varhaiset loisteliaat neuvostoelokuvat, joiden suhde todellisuuteen oli enintään viitteellinen. Jopa tapahtumissa mukana olleet alkoivat pitää niitä todempina kuin omia kokemuksiaan ja muistikuviaan.

Asioiden hahmottaminen on aina valintaa. Kaikkien matkakirjailijoidemme äiti, Olavi Paavolainen, joka mainiossa ja näynomaisessa Kolmannen valtakunnan vieraana -teoksessaan yritti ottaa haltuunsa koko aikakauden, teki myös valintoja. Johannes Salminen kysyykin kirjassaan Rajamaa, missä ovat Paavolaisen keskitysleirit ja juutalaisvainot: ”Ne hän sivuuttaa perustellen sillä, ettei hänelle ole näytetty kumpiakaan.” Paavolainen oli kaikesta ennakkoluultomuudesta huolimatta näkyjensä ja näytelmien vanki.

Paavolaisen kirjan kanssa samana vuonna ilmestyi myös Bertel Malmbergin teos, eikä siinä Salmisen mukaan unohdeta selvittää Dachauin leiriooloja: ”– – sen hyvin järjestetty infernoa ja juutalaisten osaksi tullutta kohtelua hänen ei tarvinnut nähdä. Heidän outo näkymättömyytensä Berliinissä riittää tekemään hänet epäluuloiseksi”.

Ja Salminen jatkaa: ”Erehdykset, joihin hän [Paavolainen] rauhattomuudessaan syyllistyy, ovat nekin arvokkaampia kuin kotona pysyttelijöiden valeturvallisuus. On kuitenkin nähtävästi vaikea avautua maailmalle ja olla hullaantumatta siihen. Kaikkien maailmanmiehen elkeiden takana piili sentään annos nenästä vedettävää *maalaiserkkua* (kursivointi S. H.). Siinä memento suomalaisille.”

Anne Fried totesi 90-vuotishaastattelussaan aikalaisesta Paavolaisesta: ”Ei, Paavolaisesta ei tullut eurooppalaisia, mutta ehkä voi sanoa, että hän oli suomalainen eurooppalainen.”

Mutta vielä ummemmin silmin matkustivat muut taiteilijat Euroopassa, vaikka olivatkin avaavinaan ikkunoita Eurooppaan. Kirjailijoiden ja taiteilijoiden kirjeistä, päiväkirjoista yms. kootussa Sinisen junan ikkunasta -kirjassa näkyy matkustamisen ei-julkinen puoli. Aineiston henkilökoh-taisuuden vuoksi siitä puuttuu julkisuuteen tarkoitettujen kuvausten kynistinen pakinointi, jolla matkakuvaajat perinteisesti yrittävät ilmentää koke-neisuuttaan.

Tulenkantaja-sukupolven matkustelu oli kirjallista nälkää, jota yritettiin tyydyttää Lontoossa tai pariisilaisen kulttikahvilan pöydässä. Se oli samanlaista vapauden kaihoa ja seikkailua kuin nykypäivän interreilaajilla, vaikkakin ”kultivoidumpaa”, koska kokemisen sabluunoina toimivat kirjalliset lähteet. Esimerkiksi Mika Waltari suuntasi matkan-

sa Ragusaan (nykyiseen Dubrovnikiin), koska Anna de Noailles oli kirjoittanut Ragusan aamuista, jasmiiineista ja siitä, miten sen kauneus raatelee sydäntä.

Toisen jalanjalkia seuratesa ei juuri maan rahvaaseen tutustu. Tavattiin toinen toistaan kuten tämän päivän interreilaajat. Maita ja kaupunkeja ei tosin nähty rautatieasemien ikkunoista, vaan kahvilapöytä oli se taso ja syvyys, josta ulkomaita katseltiin. Heille oli tärkeintä päämäärä, kun se interreilaajille on liike. Jokainen sukupolvi löytää oman Euroopansa. Mutta sama naiivi into ja romantiikka aina patetiaan saakka näistä eri sukupolvien kertomuksista löytyy.

Näyttää siltä, että kirjailijoiden matkat ovat eräänlaisia puhdistautumisriittejä tai selviytymistarinoita. Vaikka matka suuntautuisi kuinka kehittyneeseen ympäristöön, niin kirjailijan ”henkilökohtaisuus” pyrkii tekemään niistä jonkinlaisia robinsonadeja. Kun lähiympäristö ei tarjoa suuria seikkailuja, niin suuren tarinan kadonnutta aarretta etsitään jalostamalla matkat matkakirjoiksi. Robinson Crusoe pelastautuu elämän upotessa arkeen. Yksin, mutta neuvokkaasti. Mutta mitähän seikkailunsa kertojasta kertoo se, että esimerkiksi juuri Robinson Crusoen tarinan kertoja Daniel Defoe tunsikin Thamesia ylittävässä veneessä suunnatonta pelkoa ja kauhua?

Itsensä etsiminen, tai millä nimellä sitä sitten kutsutaankin, on yksi nykykulttuurin suurista projekteista ja mat-

kustaminen yksi sen keinoista. Mutta matkakirjailija ei enää etsi, sillä hän on jo löytänyt. Alan ”suuri yksinäinen” Paul Theroux kirjoittaa:

”Matkakirja – onkin matkustamisen vastakohta, yksinäisen miehen ponkaisu entistä ehompana takaisin kertomaan tilakokeilustaan. Se on yksinkertaisinta kerronnan lajia, selvitys joka on sinänsä veruke sille, että ihminen kerää kamansa ja lähtee. Se on liikettä, joka saa järjestyksen, koska se toistetaan sanoin. Tuonkaltainen katoaminen on perustavanlaatuista, vain harvat palaavat vaitonaisuina.”

Ihmekös sitten, että niin moni nuorempikin matkakirjoittaja kokee matkalle lähties-sään lähtevänsä etsimään itseään. Miten monen kirjan ilmaistuna tai ilmaisemattomana mottona onkaan ollut puhki kulutettu fraasi: ”Lyhin tie itseen kulkee maailman ympäri”. Vaitonaisuus näin keskeisessä kokemuksessa – minä maailman peilissä – ei ole mahdollista.

Mutta eivät reppuheikit ja satunnaiset matkailijat herkeä pitämään herätyskokouksia, joissa ryhtyisivät todistamaan löytämästään totuudesta, vaan he kirjoittavat omasta erityisyydestään kirjan. Ottavat roolin, jossa korostuu heidän kokemuksellinen asiantuntijuutensa ja sitä vasten toisten pinnallinen amatöörimäisyys. Toisaalla on siis asiantuntija ja toisaalla maallikko. Matkailija ja turisti.

SEPPO HELMINEN